

Civilinė byla Nr. 3K-3-574-421/2015 (S)

Teismo proceso Nr. 2-02-3-06854-2010-3

Procesinio sprendimo kategorija 79.1

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S

LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2015 m. lapkričio 11 d.

Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų: Janinos Januškienės (kolegijos pirmininkė), Andžej Maciejevski, ir Donato Šerno (pranešėjas),

uždaramame teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal pareiškėjų Nr. 1 kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. kovo 12 d. sprendimo peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal pareiškėjų Nr. 1, Nr. 3, Nr. 2 pareiškimus dėl įvaikinimo, suinteresuotas asmuo M. K., išvadą teikiančios institucijos: Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Vaiko teisių apsaugos skyrius Nr. 1, Vaiko teisių apsaugos skyrius Nr. 2, Vaiko teisių apsaugos skyrius Nr. 2.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

Kasacinėje byloje kilę teisės normų, reglamentuojančių vaiko globos ir įvaikinimo santykius, aiškinimo ir taikymo klausimai.

Pareiškėjai Nr. 1 prašė leisti jiems įvaikinti duomenys neskelbtini, gimusią duomenys neskelbtini (toliau – ir vaikas). Pareiškėjai nurodė, kad 2008 m. balandžio 4 d. eismo įvykiu metu žuvo vaiko motina (duomenys neskelbtini), o vaiko tėvas nuo įvykiu metu patirtų traumų 2008 m. balandžio 12 d. mirė ligoninėje. 2008 m. gegužės 23 d. duomenys neskelbtini savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu pareiškėja buvo paskirta laikinąja, o 2009 m. liepos 2 d. duomenys neskelbtini rajono apylinkės teismo nutartimi – nuolatine vaiko globėja ir vaiko gyvenamoji vieta buvo nustatyta su ja. Vaiką neteisėtai pas save laiko pareiškėjai Nr. 2. Šeima Nr. 1 buvo įtraukta į pageidaujančiųjų įvaikinti vaiką apskaitą, jie baigę globėjų ir tėvių kursus ir yra pasirengę įvaikinti ir auginti vaiką savo šeimoje. Jie gyvena nuosavame trijų kambarių bute, augina du sūnus, šeimos pajamos yra pakankamos.

Pareiškėjai Nr. 3 prašė įvaikinti vaiką, tėvais paskiriant juos, biologinius senelius, o tuo atveju, jeigu teismas nuspręstų, kad jų kandidatūra tapti vaiko tėvais yra netinkama, – leisti įvaikinti vaiką Nr. 2 ir (ar) Nr. 2. Jie nurodė, kad yra biologiniai vaiko seneliai (vaiko tėvo duomenys neskelbtini tėvai) ir nesutinka, jog vaiką įsivaikintų Nr. 1. Jų manymu, vaikui geriausia būtų gyventi ir augti pas juos, biologinius senelius, arba Nr. 2 šeimoje, kurioje vaikas gyvena, o jo perkėlimas nuolat gyventi galimų

įtėvių Nr. 1 namuose padarytų nepataisomą žalą vaiko fizinei, psichologinei, socialinei ir emocinei raidai, sukeltų įvairių nepageidautinų sutrikimų.

Pareiškėjai Nr. 2 prašė įvaikinti vaiką, įtėviais paskiriant jo biologinius senelius Nr. 3, o tuo atveju, jeigu teismas nuspręstų, kad pastarųjų kandidatūra tapti įtėviais yra netinkama, – leisti įvaikinti vaiką pareiškėjams Nr. 2. Jie nurodė, kad nuo 2008 m. balandžio 11 d. vaikas perduotas seneliams Nr. 3, kurie paprašė Nr. 2 padėti. Nuo to laiko vaikas auga Nr. 2 šeimoje, kur juo yra rūpinamasi kaip savo vaiku.

II. Bylą nagrinėjusių teismų procesinių sprendimų esmė

Duomenys neskelbtini apylinkės teismas 2011 m. balandžio 12 d. sprendimu pareiškėjų Nr. 1 pareiškimą įvaikinti patenkino – leido jiems įvaikinti duomenys neskelbtini, pripažino juos duomenys neskelbtini tėvais pagal įstatymą nuo 2010 m. balandžio 13 d., o vaiką duomenys neskelbtini – įvaikintojų Nr. 1 vaiku ir suteikė jai Nr. 1 pavardę; pareiškėjų Nr. 3 ir nr. 2 pareiškimus atmetė. Teismas nustatė, kad duomenys neskelbtini savivaldybės administracijos direktoriaus 2008 m. gegužės 23 d. įsakymu vaikui buvo nustatyta laikinoji globa, laikinąją globėją paskiriant Nr. 1. Duomenys neskelbtini rajono apylinkės teismo 2009 m. liepos 2 d. nutartimi nuolatine globėja paskirta Nr. 1 ir vaiko gyvenamoji vieta nustatyta su ja. Taigi vaiko teisėta atstovė nuo 2008 m. gegužės 23 d. buvo jo globėja Nr. 1, tačiau vaikas jai nebuvo perduotas ir neteisėtai liko gyventi Nr. 2 šeimoje.

Pirmiau nurodytoje globos byloje nutartimi buvo nustatyta, kad Nr. 2 elgesys vertintinas kaip piktnaudžiavimas teise ir yra netoleruotinas, kad jos asmeniniai bruožai ir moralinės savybės negali užtikrinti, jog vaikas bus ugdomas atlikti pareigas ir atsakyti už savo poelgius šeimoje, mokymo bei auklėjimo įstaigoje, darbe, socialinėje aplinkoje. Šioje byloje neigiamai apibūdinamas ir pareiškėjas Nr. 2. Faktinis vaiko auginimas šeimoje, piktnaudžiaujant teise, pažeidžiant vaiko interesų pirmumo principą, neperduodant vaiko jo globėjui, nesuteikia teisės jo įvaikinti išimties tvarka. Teismas pažymėjo, kad vaikas Nr. 2 šeimoje auga neteisėtai, todėl jiems netaikoma CK 3.209 straipsnio išimtis, kai galima įvaikinti vaiką, kuris auga įvaikintojų šeimoje. Remiantis Įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo 3 punktu vaikas, turintis globėją fizinį asmenį, į galimų įvaikinti vaikų apskaitą įrašomas tik gavus globėjo sutikimą vaiką įvaikinti. Būtinai rašytinis globėjo sutikimas, patvirtintas teismo, įvaikinti vaiką nustatytas ir CK 3.212 straipsnio 2 dalyje. Tokio sutikimo vaiko globėja Nr. 1 nedavė ir pati nori įvaikinti vaiką, todėl nei Nr. 3, nei Nr. 2 negali įvaikinti vaiko. Teismas atmetė Nr. 3, vaiko senelių, prašymą dėl jo įvaikinimo, nes jie yra netinkami būti įtėviais. CK 3.210 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad įprastinėmis sąlygomis įvaikintojai turėtų būti ne vyresni kaip 50 metų. Vyresniems asmenims įvaikinti galima tik išskirtiniais atvejais, o šiuo jokių išskirtinių aplinkybių nėra. Nr. 3 yra 71, o Nr. 3 – 67 metų. Iš byloje pateiktų medicininių dokumentų išrašų matyti, kad jie abu yra senatvės pensininkai, ligoti. Atsižvelgęs į šias aplinkybes, teismas nurodė, kad dėl amžiaus ir sveikatos būklės jie nepajėgtų užauginti vaiko iki pilnametystės bei sudaryti jam ne tik materialines, bet ir psichologines sąlygas deramai bręsti, ir šis įvaikinimas neatitiktų vaiko interesų.

Pasisakydamas dėl Nr. 1, teismas nurodė, kad 2010 m. vasario 3 d. jų šeima įtraukta į piliečių, pageidaujančių įvaikinti vaiką, apskaitą, o 2010 m. birželio 10 d. vaikas įtrauktas į galimų įvaikinti vaikų apskaitą, pareiškėjai yra baigę globėjų ir įtėvių kursus, gyvena šiuolaikiniame trijų kambarių bute, kuriame yra saugios vaikų augimo ir raidos sąlygos. Jie atitiko visus teisės aktuose įvaikintojams nustatytus reikalavimus: amžių, amžiaus skirtumą tarp įvaikintojo ir įvaikinamojo vaiko (CK 3.211 straipsnis), yra susituokę, augina du sūnus, abu dirba, yra sveiki, neteisti, nebausti administracine

tvarka, šeimos pajamos pakankamos išlaikyti įvaikintą vaiką. Ikiteisminė įvaikinimo procedūra atlikta tinkamai. Išvadą teikiančios institucijos nurodė, kad sutinka, jog vaikas būtų įvaikintas Nr. 1 šeimoje, nes šis įvaikinimas atitinka vaiko interesus augti šeimoje, gauti tinkamą priežiūrą ir gyvenimo sąlygas, reikalingas normaliai jo fizinei, protinei, dvasinei, dorovinei ir socialinei raidai.

Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2012 m. vasario 14 d. nutartimi paliko duomenys neskelbtini apylinkės teismo 2011 m. balandžio 12 d. sprendimą nepakeistą. Teisėjų kolegija sprendė, kad pirmosios instancijos teismas išsamiai analizavo ir tyrė visas įvaikinimo klausimo sprendimo momentu susiklosčiusias socialines sąlygas ir bylai teisingai išspręsti reikšmingas aplinkybes, t. y. vertino kiekvieno iš pretendentų įvaikinti vaiką giminystės ryšius, galimybes ir pastangas užtikrinti vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą, šeimos aplinkos sąlygas ir gyvenimo būdą, dorovinius, moralinius ir kitokius asmenybės bruožus, kiekvieno iš pretendentų realias galimybes sudaryti tinkamas vaiko augimo ir raidos sąlygas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, kasacine tvarka išnagrinėjusi bylą pagal pareiškėjų Nr. 2 kasacinį skundą, 2012 m. liepos 5 d. nutartimi panaikino Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 14 d. nutartį ir grąžino bylą apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo. Teisėjų kolegija nurodė, kad teismas ne iki galo išnaudojo įstatymo suteiktas galimybes įsitikinti, ar priimtas teismo sprendimas yra labiausiai atitinkantis įvaikinamo vaiko interesus, o kylančias abejones dėl Nr. 1 kaip tinkamiausių įvaikintojų parinkimo turi galimybę pašalinti priimdamas sprendimą (nutartį) dėl vaiko perkėlimo į šeimą iki įvaikinimo. Tai lemia apeliacinės instancijos teismo sprendimo (nutarties) panaikinimo reikalingumą bei sudarymą byloje galimybės teismui nustatyti bandomąjį laikotarpį ir perkelti vaiką gyventi, auklėti ir išlaikyti į būsimųjų tėvių šeimą.

Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi pareiškėjos Nr. 2 prašymą, 2012 m. liepos 17 d. nutartimi pritaikė laikinas apsaugos priemones ir sustabdė vaiko perdavimą iš Nr. 2 šeimos Nr. 1 šeimai (remiantis duomenys neskelbtini rajono apylinkės teismo 2009 m. liepos 2 d. nutartimi, kuria Nr. 1 paskirta nuolatine vaiko globėja) iki įsiteisės teismo sprendimas dėl vaiko įvaikinimo.

Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2014 m. vasario 5 d. nutartimi nustatė pareiškėjams Nr. 1 dvylikos mėnesių bandomąjį laiką ir perkėlė vaiką gyventi į Nr. 1 šeimą, kurioje jis būtų auklėjamas ir išlaikomas; įpareigojo Nr. 2 iki 2014 m. vasario 16 d. perduoti vaiką Nr. 1, nurodė vaiko perdavimą atlikti duomenys neskelbtini; sustabdė bylos pagal pareiškėjų Nr. 2, Nr. 1, Nr. 3 pareiškimus dėl įvaikinimo nagrinėjimą. Teisėjų kolegija nurodė, kad nagrinėjant bylą apeliacine tvarka po jos grąžinimo apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo, buvo paskirtos teismo psichiatrijos ir teismo psichologijos ekspertizės dėl vaiko, užduodant ekspertams klausimus ir siekiant išsiaiškinti pritapimo būsimų įvaikintojų šeimoje aplinkybes, dėl galimų neigiamų padarinių vaikui, kuriuos galėtų sukelti vaiko paėmimas iš šiuo metu supančios aplinkos. Teisėjų kolegija, įvertinusi ekspertizės akte pateiktas išvadas, sprendė, kad dabartiniu metu susiklosčiusioje situacijoje dėl ekspertų nustatytų vaiko individualių psichologinių ypatumų, kuriuos lemia Nr. 2 šeimos aplinka, jų taikomas auklėjimo stilius, nėra galimybės įvertinti konkrečių padarinių, kurių gali atsirasti vaikui tuo atveju, jeigu būtų priimtas sprendimas leisti jį įvaikinti pareiškėjams Nr. 1. Teisėjų kolegija nurodė, kad byloje nustatyta, jog kitų kliūčių Nr. 1 įvaikinti vaiką nėra, todėl poreikis panaudoti ir kitas įstatymo leidžiamas priemones, kad būtų išvengta teismo sprendimo vykdymo nesklaidumų bei komplikacijų, išlieka. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į galimų būsimų tėvių Nr. 1 bei vaiko psichologinį pasirengimą įvaikinti, galimų būsimų tėvių ir įvaikio bendravimo trukmę iki prašymo

įvaikinti, vaiko amžių bei jo gyvenimą iki šiol apeliančių Nr. 2 šeimoje, į iš esmės konfliktiškus pareiškėjų Nr. 1 bei Nr. 2 santykius ginče dėl vaiko įvaikinimo, kurie daro įtaką ir vaiko psichologinei pusiausvyrai, sprendė, kad, siekiant pašalinti abejones, ar vaikas pritaps galimų įvaikintojų šeimoje, tikslinga iki įvaikinimo nustatyti dvylikos mėnesių bandomąjį laiką ir vaiką perkelti gyventi, auklėti ir išlaikyti į galimų būsimųjų tėvių Nr. 1 šeimą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, kasacine tvarka išnagrinėjusi bylą pagal pareiškėjų Nr. 2 kasacinį skundą, 2014 m. spalio 15 d. nutartimipanaikino Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 5 d. nutartį ir grąžino bylą apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo. Teisėjų kolegija nurodė, kad teismas turėjo iš naujo nustatyti visas įvaikinimo klausimui svarbias aplinkybes, inter alia, ar susiformavę faktiniai vaiko ir jį auginančios šeimos ryšiai, ar vaiko gerovei yra realus pavojus ir pan. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad teismas turėtų atsižvelgti į tai, jog staigus (per dešimt dienų) šešerių metų vaiko, kuris nuo kelių mėnesių amžiaus gyveno vienoje šeimoje, perkėlimas į kitą šeimą, nenustačius, kad esamoje aplinkoje egzistuoja realus pavojus vaiko gerovei, ir nesukūrus jokio ryšio su šeima, į kurią vaikas perkeliamas, neatitiks geriausių vaiko interesų, t. y. nustačius faktinius šeimos ryšius vaiko interesu tampa išlaikyti šį ryšį, išskyrus, kai paaiškėja, kad šeima vaikui yra netinkama. Tokiu atveju siekiant priimti sprendimą, geriausiai atitinkantį vaiko interesus, turi būti tirama, ar įvaikintojų šeima, su kuria vaiką, kurio biologiniai tėvai mirę, sieja faktinis šeimos ryšys, nėra netinkama. Sprendžiant, ar tokia šeima yra netinkama, taikytini tie patys kriterijai, kaip ir valstybės intervencijos į vaiko ir tėvų šeimos ryšius atveju (tėvų valdžios apribojimo, vaiko atskyrimo nuo tėvų). Teisėjų kolegija nurodė, kad neigiamus padarinius to, jog nebuvo įvykdytas teismo sprendimas dėl globos nustatymo, turi patirti už tai atsakingi asmenys ar institucijos, o ne vaikas.

Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2015 m. kovo 12 d. sprendimu duomenys neskelbtini apylinkės teismo 2011 m. balandžio 12 d. sprendimą panaikino ir duomenys neskelbtini įvaikino Nr. 2, pareiškėjus pripažįstant mergaitės tėvais, o ją – jų dukra, suteikiant mergaitei Nr. 2 pavardę. Kolegija sprendė, kad ta aplinkybė, jog duomenys neskelbtini beveik nuo 2008 m. balandžio mėn. iki šio sprendimo priėmimo gyveno pareiškėjų Nr. 2 šeimoje, jog pateiktoje psichologinės ekspertizės išvadoje nurodyta, kad jos perkėlimas gyventi į kitą – Nr. 1 – šeimą, daugiau tikėtina, sukeltų jai neigiamų padarinių, todėl vaiko interesais tikslinga prašymus spręsti taip, kad duomenys neskelbtini gyvenamoji vieta liktų ta pati, ji ir toliau galėtų gyventi toje pačioje šeimoje, kurioje gyveno iki šio teismo sprendimo priėmimo. Kolegija nurodė, kad teismų sprendimų, kuriais mergaitės globėjais paskirti pareiškėjai Nr. 1, nevykdymas negali nulemti išvados dėl to, kurie iš pareiškėjų mergaitės interesais turėtų būti pripažinti jos tėvais. Teisme buvo išklaudyta ir mergaitė, ji, kaip pažymėjo kolegija, davė sutikimą, kad ją įvaikintų pareiškėjai Nr. 2. Kolegija pažymėjo, kad pareiškėjai Nr. 1 taip pat yra asmenys, tinkami įvaikinti duomenys neskelbtini, tačiau sprendimas tenkinti pareiškėjų Nr. 2 prašymą įvaikinti pagrįstas ne pareiškėjų Nr. 1 mažesniu tinkamumu įvaikinti, o susiformavusiais faktiniais šeiminiiais mergaitės ir Nr. 2 ryšiais.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į kasacinį skundą teisiniai argumentai

Kasaciniu skundu pareiškėjai Nr. 1 prašo panaikinti Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. kovo 12 d. sprendimą ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui. Kasacinis skundas grindžiamas tokiais argumentais:

1. Dėl šeimos tinkamumo įvaikinti vertinimo

Kasatorių teigimu, byla nagrinėjęs teismas nevertino pareiškėjos Nr. 2 savavaldžiavimo veiksmų kaip vaikui daromos žalos, pasireiškiančios mokymu piktnaudžiauti, meluoti, būti neteisingam. Tokiu teismo sprendimu nebuvo įgyvendintas pagrindinis vaiko globos tikslas – užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti. Teismas netyrė, kokių tikslų siekė Nr. 2, norėdama įvaikinti duomenys neskelbtini, o paprasčiausiai nurodė, kad ji priprato prie Nr. 2 šeimos, jos paėmimas ir perdavimas sukels jai neigiamų emocijų, todėl tikslinga ją palikti Nr. 2 šeimoje. Kasatorių nuomone, teismas neištyrė ir netinkamai įvertino Nr. 2 turtinę padėtį, kad mergaitė miega vienoje lovoje su pareiškėja, kad pareiškėjų Nr. 2 santuoka yra nutraukta, o ištuoka neįregistruota.

2. Dėl vaiko sutikimo įvaikinti

Kasatoriai nurodo, kad 2015 m. sausio 15 d. teismo posėdyje buvo išklaudyta duomenys neskelbtini. Mergaitė nurodė, kad pareiškėjus Nr. 2 vadina tėvais ir davė sutikimą būti įvaikinta. Kasatorių teigimu, nesukakus dešimties metų tokia vaiko apklausa teismo posėdyje negalėjo būti vykdoma.

Atsiliepimu į kasacinį skundą pareiškėjai Nr. 2 prašo kasacinį skundą atmesti, Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. kovo 12 d. sprendimą palikti nepakeistą. Atsiliepimas į kasacinį skundą grindžiamas tokiais argumentais:

1. Dėl šeimos tinkamumo įvaikinti vertinimo

Pareiškėjų teigimu, kasatoriai nedetalizuoja, kokių rašytinių įrodymų neištyrė teismas, o teiginiai apie kažkokį tariamą Nr. 2 savavaldžiavimą yra visiškai nepagrįsti jokiais bylos medžiagoje esančiais įrodymais. Byloje nėra nė vieno rašytinio ar kitokio įrodymo, kad dėl Nr. 2 veiksmų mergaitei būtų daroma ar buvo padaryta kokio nors žala. Pareiškėjai nurodo, kad būtent Nr. 1 vengė bendrauti su mergaite ir vykdyti psichologų rekomendacijas dėl mergaitės pripratimo prie savęs ir savo šeimos, jie nesiėmė jokių realių veiksmų, kad susitikti su mergaite, jos niekada nelankė ir ja nesidomėjo. Bylos nagrinėjimo metu Nr. 2 nurodė, kad mergaitei yra įrengtas atskiras kambarys, tačiau dėl savo mažo amžiaus ir stipraus prisirišimo ji įprastai miegodavo su savo mama Nr. 2. Būtent Nr. 1 namuose mergaitei nėra paruošta jokia atskira erdvė, be to, jie turi finansinių įsipareigojimų bankui už turimą būstą. Be to, Nr. 1 šeima augina du mažamečius berniukus, todėl mergaitė dėmesio stokotų, o Nr. 2 mergaite rūpinasi nuo kūdikystės. Pareiškėjų teigimu, Nr. 1 niekada nesirūpino mergaite, jos neišlaikė ir ją įvaikinti siekia tik dėl to, kad galėtų negražinti galimai nepagrįstai gautų ir savo asmeniniams poreikiams panaudotų išimtinai vaikui skirtų su globa susijusių lėšų.

2. Dėl vaiko sutikimo įvaikinti

Pareiškėjai nurodo, kad išklaudytas teisme gali būti ir nesulaukęs dešimties metų vaikas, jei jis sugeba išreikšti savo nuomonę ir ji neprieštarauja jo paties interesams. Teismo posėdžio metu apklausta mergaitė nurodė norinti gyventi su mama Nr. 2 ir tėčiu Nr. 2, be to, išreiškė norą būti Nr. 2.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl šeimos tinkamumo įvaikinti vertinimo

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje pripažįstama, kad vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą; vaikai turi teisę būti ypač globjami ir remiami. Įvaikinimas yra vienas iš būdų patenkinti šeimos neturinčio vaiko poreikius augti aplinkoje, suteikiančioje galimybes jam visapusiškai vystytis ir tapti savarankišku suaugusiuoju. Pažymėtina, kad teisė į šeimą yra garantuota vaikui, tačiau teisė įvaikinti, turėti vaiką nėra įtvirtinta nei JT Vaiko teisių konvencijoje, nei kituose teisės aktuose (pavyzdžiui, 1993 m. Hagos konvencijoje dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, CK ir kt.), t. y. valstybė turi užtikrinti lygias galimybes asmenims prašyti leisti jiems įvaikinti, tačiau tai nereikia asmens teisės į vaiką. Tiek JT Vaiko teisių konvencija, tiek nacionaliniai teisės aktai įvaikinimą apibrėžia kaip galimą vaiko ir jo biologinių tėvų tarpusavio asmeninių ir turtinių santykių nutraukimą tik tuo atveju, kai tai yra neišvengiama ir reikalinga geriausiems vaiko interesams užtikrinti. Būtent geriausi vaiko interesai yra fundamentalus, pamatinis principas, kuriuo turi vadovautis visos suinteresuotos šalys ir valstybės institucijos, siekdamos įvaikinimo.

JT Vaiko teisių konvencija, įtvirtindama prioritetinį vaiko interesų apsaugos principą (Konvencijos 3 straipsnis), nustato jį užtikrinti turinčias vaiko teises, tačiau pačios geriausių vaiko interesų sąvokos neapibrėžia.

Geriausių vaiko interesų apsaugos principas yra plačiai išanalizuotas Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktikoje, nurodant, kad geriausių vaiko interesų apsvaistymas yra dvejetainio pobūdžio: pirma, reikia užtikrinti, kad vaikas augtų sveikoje aplinkoje ir tėvas (motina) negali imtis priemonių, kurios pakenktų vaiko sveikatai, raidai, ir, antra, turi būti užtikrintas vaiko ryšių su šeima palaikymas (išskyrus tuos atvejus, kai paaiškėjo ypatingas šeimos netinkamumas), nes šių ryšių suvaržymas reiškia vaiko atskyrimą nuo jo šaknų (žr., pvz., 2012 m. balandžio 10 d. sprendimą, priimtą byloje Pontes prieš Portugaliją, peticijos Nr. 19554/09, par. 79 ir kt.).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad vaiko interesus nulemia vaiko, kaip sveikos, dorovingos, tvirtos bei intelektualios asmenybės, raida, jam turi būti suteikta galimybė turėti savo aplinką (tiek fizine, tiek socialine prasme), kurioje jis galėtų būti, užsiimti savo vystymuisi reikalingais dalykais, todėl kiekvienu atveju sprendžiant dėl vaiko interesų turi būti įvertinama reikšmingų faktų visuma. Nustatant vaiko interesų turinį, reikia atsižvelgti į objektyvius kriterijus, visų pirma įvertinti vaiko poreikius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje W. M. M. v. I. R., bylos Nr. 3K-3-444/2014). Vaiko poreikiai yra ne tik fiziologiniai, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas jo emociniams, ugdymo poreikiams tenkinti, nes tai sudaro motyvaciją veikti – pasirūpinti savimi ir šalia esančiu, mokytis, dirbti. Tinkamas vaiko poreikių identifikavimas yra viena iš esminių tėvų pareigų. Taigi tėvystė visų pirma yra pareiga vaikui, o ne teisė į vaiką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Jonavos VTAS v. S.K. ir V.K., bylos Nr. 3K-3-92/2014).

Nagrinėjamoje byloje įvaikinimo santykiuose susikirto šių trijų šalių interesai: vaiko ir dviejų įvaikinimo siekiančių šeimų, nes įvaikinamos mergaitės biologiniai tėvai yra žuvę. Pažymėtina, kad vieni pareiškėjai, Nr. 1, nuo 2008 m. gegužės 23 d. yra paskirti įvaikinamos mergaitės globėjais, tačiau kiti pareiškėjai, Nr. 2, nuo 2008 m. gegužės faktiškai augina mergaitę. Nagrinėjamoje byloje problema kilo dėl to, kad Nr. 2, atsisakydami vykdyti teismų sprendimus dėl mergaitės globos nustatymo Nr. 1 šeimoje, taip pat įvaikinimo, ir neatiduodami mergaitės teisėtiems globėjams, viso ilgai trunkančio proceso metu augino mergaitę, kuriai jau greit bus aštuoneri metai, kaip dukterį, dėl ko tarp mergaitės ir šių pareiškėjų susiformavo glaudūs socialiniai ryšiai. Lietuvos Aukščiausiasis

Teismas 2014 m. spalio 15 d. nutartyje nurodė, kad, siekiant priimti sprendimą, geriausiai atitinkantį vaiko interesus, turi būti tiriama, ar įvaikintojų šeima, su kuria vaiką, kurio biologiniai tėvai mirę, sieja faktinis šeimos ryšys, nėra netinkama. Tai tapo vienu iš argumentų tiek išvadą teikiančioms institucijoms, išskyrus duomenys neskelbtini savivaldybės administracijos Socialinės paramos ir vaiko teisių apsaugos skyrių, tiek trečią kartą bylą apeliacine tvarka nagrinėjusiam Vilniaus apygardos teismui pakeisti poziciją ir priimti skundžiamą procesinį sprendimą, kuriuo, nenustačius tėvų valdžios apribojimo, vaiko atskyrimo nuo tėvų pagrindų faktiškai mergaitę auginančioje pareiškėjų šeimoje, ji buvo įvaikinta Nr. 2.

Pažymėtina, kad šiuo atveju galima daryti svarią prielaidą, jog abiejų pareiškėjų šeimos ryšių su mergaite klausimas galėtų patekti į Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio apsaugos sritį.

EŽTT yra pripažinęs, kad „ketinami“ santykiai tarp tėvių ir įvaikių, atsiradę teisėto ir neapsimestinio įvaikinimo pagrindu, gali būti laikomi pakankamais pagarbai pagal Konvencijos 8 straipsnį garantuoti, t. y. svarstyti, ar nacionalinės valdžios institucijos ėmėsi būtinų žingsnių, suteikiančių galimybę pareiškėjams sukurti šeimos ryšius su įvaikiais (žr. mutatis mutandis 2004 m. birželio 22 d. sprendimą, priimtą byloje PINI ir kiti prieš Rumuniją, pareiškimo Nr. 78028/01, 78030/01 – šioje byloje egzistavo tėvių ir įvaikių interesų konfliktas; EŽTT nusprendė, kad Rumunijos valdžios institucijos galėjo teisėtai ir pagrįstai manyti, jog pareiškėjų teisė sukurti ryšius su įvaikiais negali būti viršesnė už vaikų (prieštaravusių konkrečiam įvaikinimui) interesus – nenustatytas 8 straipsnio pažeidimas; vis dėlto šioje byloje nustatytas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (teisė į teismą) pažeidimas, nes Rumunijos valdžios institucijos nesiėmė veiksmingų priemonių teismo sprendimams dėl įvaikinimo įgyvendinti; be kita ko, EŽTT su apgailestavimu pažymėjo apie greičiausiai negrįžtamas laiko veiksnio pasekmes potencialiems pareiškėjų ir įvaikių santykiams ir mažai tikėtinas jų santykių suklestėjimo perspektyvas). Šiuo atveju konstatuotina, kad Nr. 1, jau daugiau nei septynerius metus esančių paskirtais teisėtais mergaitės globėjais, siekiančiais ją įvaikinti, tačiau dėl išorinių priežasčių negalintais kurti ir plėtoti santykio su vaiku, ryšiai mergaitės atžvilgiu tampa aktualūs pagal EŽTT taikomus svarstymus dėl pagarbos potencialiam šeimos gyvenimui. Pareiškėjai Nr. 1 yra pateikę visus reikalingus dokumentus ir socialinių darbuotojų įvertinti kaip pasirengę auginti įvaikintą vaiką.

EŽTT, pripažindamas Konvencijos 8 straipsnį taikytinu, visada daug dėmesio skiria faktiniam, artimam, glaudžiam ryšiui su vaiku, „tėvams būdingo“ elgesio aplinkybei (2010 m. balandžio 27 d. sprendimas byloje Moretti ir Benedetti prieš Italiją, peticijos Nr. 16318/07); o šeimos ryšių susiformavimo „teisėtumo“ aspektas nebūtinai yra visa lemiantis (žr., pvz., 2015 m. sausio 27 d. sprendimą byloje Aradiso ir Campanelli prieš Italiją, peticijos Nr. 25358/12, byla perduota Didžiajai kolegijai). Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad kita pareiškėjų pora, Nr. 2, turi susiformavusius šeimos ryšius įvaikinamos mergaitės atžvilgiu, nes jau daugiau nei septynerius metus ją faktiškai augina ir siekia įteisinti šiuos santykius. Nr. 2 yra pateikę visus įvaikinti reikalingus dokumentus ir socialinių darbuotojų apibūdinami kaip gebantys tinkamai auginti vaiką.

Teisėjų kolegija pažymi, kad, esant tokiai situacijai, kai vieną vaiką siekia įvaikinti keli pareiškėjai, atitinkantys tėviams keliamus reikalavimus ir galimai turintys susiformavusius šeimos ryšius mergaitės atžvilgiu, esminis sprendinys klausimas yra ne tai, ar egzistuojantys faktiniai vienos iš pareiškėjų šeimų šeimos ryšiai su įvaikinama mergaite gali būti nutraukti dėl to, kad ši šeima yra netinkama auginti vaiką, o tai, kurie šeimos ryšiai yra stipresni ir labiau užtikrina įvaikinamo vaiko fundamentalius interesus, t. y. turi būti nustatyta teisinga pusiausvyra tarp visų suinteresuotų šio

santykio šalių: įvaikinamo vaiko ir abiejų pareiškėjų šeimų (žr. cituotą Pontes, 2012 m. kovo 13 d. sprendimą byloje Y. C. prieš Jungtinę Karalystę, peticijos Nr. 4547/10 ir kt.).

Pažymėtina, kad šioje byloje daugiau nei septynerius metus trunkantys procesai dėl mergaitės globos ir įvaikinimo iš esmės darė žalą vaikui ir parodo abiejų įvaikinimo siekiančių šeimų nepakankamą įvaikinamo vaiko poreikių supratimą ir vertinimą. Taip pat kritikuotinas yra ir valstybės institucijų tarpusavio bendradarbiavimo trūkumas, nes tiek vaiko teisių apsaugos skyriai, tiek išvadas dėl pasirengimo įvaikinti rengiantys socialiniai darbuotojai, tiek už teismo sprendimų vykdymą atsakingi asmenys turėtų veikti išvien, matydami visų pirma vaiką ir ieškodami jam geriausio sprendimo, o ne konkuruoti tarpusavyje ir taip tik didinti abiejų pareiškėjų šeimų tarpusavio konfliktą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad iki skundžiamo procesinio sprendimo priėmimo byla nagrinėję teismai, įvertinę pareiškėjų asmenines savybes, gyvenimo sąlygas, turtinę padėtį ir pan., sprendimą priimdavo Nr. 1 naudai, tačiau šiuo atveju, esant tik teigiamoms abiejų pareiškėjų pasirengimo įvaikinti išvadoms, pagrindinis dėmesys turi būti kreipiamas į dabartinę įvaikinamos mergaitės situaciją ir galimybes užtikrinti jai stabilią ir saugią aplinką ateityje. Kaip pažymėta pirmiau, nagrinėjamoje byloje preliminariai galima vertinti, kad abi pareiškėjų šeimos turi susiformavusius šeimos ryšius mergaitės atžvilgiu, tačiau, nepaisant to, mergaitė šeimos ryšiais yra susijusi tik su viena iš pareiškėjų šeimų, ta, kurioje jau daugiau nei septynerius metus gyvena. Byloje nenustatyta, kad aplinka, kurioje dabar mergaitė gyvena, yra netinkama jai sveikai augti ir vystytis. Tai, kad Nr. 1 gyvenimo sąlygos yra geresnės nei Nr. 2, kad jie yra išsilavinusi, jaunesnė pora, turinti du mažamečius vaikus, yra svarbu, sprendžiant, kuri šeima yra tinkamesnė įvaikinti vaiką, tačiau šiuo atveju, esant tokiai išskirtinei situacijai, kai įvaikinama mergaitė ilgą laiką gyvena vienoje iš pareiškėjų šeimų, šios objektyvios aplinkybės turi būti vertinamos kartu su kitais byloje svarbiais įrodymais, t. y. vaiko prisirišimu ir jo paties nuomone.

Dėl vaiko sutikimo įvaikinti

Vaiko teisė dalyvauti priimant tokį jo gyvenimui svarbų sprendimą kaip įvaikinimas yra viena pamatinių. JT Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnis įtvirtina valstybės pareigą užtikrinti, kad vaikas, atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą, gebantis suformuluoti savo pažiūras, bus išklaustas visais jį liečiančiais klausimais. Sprendžiant vaiko globos ir (ar) įvaikinimo klausimą, vaikas turi būti supažindintas su esama situacija ir galimomis alternatyvomis bei jų sukeliama padariniais, kad vaiko nuomonė būtų pagrįsta ne tik emocijomis, bet, kiek tai įmanoma pagal vaiko amžių ir subrendimo lygį, ir racionalių vaiko situacijos įvertinimu. CK 3.215 straipsnis nustato, kad kai įvaikinamas dešimties metų sulaukęs vaikas, būtinas jo rašytinis sutikimas. Sutikimą vaikas duoda teismui, be šio sutikimo įvaikinti negalima (1 dalis), tačiau kai įvaikinamas dešimties metų nesulaukęs vaikas, jei jis sugeba išreikšti savo nuomonę, turi būti išklaustas teisme, ir teismas, priimdamas sprendimą, turi atsižvelgti į vaiko norą, jei jis neprieštarauja jo paties interesams (2 dalis). Kai yra įvaikinamas vyresnis vaikas, jo sutikimas būti įvaikintam yra ypač svarbus, nes lemia jo geresnį prisitaikymą šeimoje, tačiau kiekvienu atveju su vaiku dirbantys, jį konsultuojantys specialistai ir teismas turi būti itin atidūs, nes kiekvienas vaikas sunkiai išgyvena atsiskyrimą nuo biologinių tėvų ar kitos jam įprastos aplinkos, todėl nepaisant vaiko norų visada turi būti įvertinta, ar vaiko nuomonė neprieštarauja jo geriausiems interesams. Galutinį sprendimą priima ne vaikas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Jonavos VTAS v. S.K. ir V.K., bylos Nr. 3K-3-92/2014).

Nagrinėjamoje byloje tiek per psichologinę ekspertizę (kuri, atkreiptinas dėmesys, tokio pobūdžio bylose turėtų būti daroma operatyviai, nes laiko veiksnys yra labai svarbus sprendžiant su vaiku

susijusius klausimus), tiek per apklausą, atliktą bylą paskutinį kartą nagrinėjant Vilniaus apygardos teisme, mergaitė Nr. 2 įvardijo kaip savo tėvus ir pareiškė norą būti jų toliau auginama. Kaip pažymėta pirmiau, vaiko interesas yra augti šeimoje, stabilioje ir saugioje aplinkoje. Vaiko interesai yra vertinami pagal šiuo metu esamus duomenis, nustatant vaiko poreikius ir galimybes juos tenkinti dabar ir artimiausioje ateityje. Byloje nenustatyta objektyvių priežasčių, dėl kurių būtų galima konstatuoti įvaikinamos mergaitės norą augti pareiškėjų Nr. 2 šeimoje kaip neatitinkantį jos dabartinių interesų. O mergaitės neigiamas nusiteikimas kitų pareiškėjų atžvilgiu gali kelti dideles problemas vaikui adaptuojantis naujoje aplinkoje ir prisitaikant šeimoje, kas neatitiktų geriausių vaiko interesų.

Teisėjų kolegija pažymi, kad nors šiuo atveju Nr. 1 nesusiformavęs su įvaikinamu vaiku ryšys ir negali būti panaudotas prieš juos pačius, nes byloje yra nustatyta, kad tiek valstybės institucijos, tiek patys pareiškėjai bandė užmegzti jų ryšį su mergaite, tačiau vaiko interesas augti stabilioje aplinkoje, kurioje pagal byloje nustatytas aplinkybes mergaitė normaliai vystosi ir tobulėja, yra svarbesnis. Iš EŽTT jurisprudencijos taip pat matyti, kad vaiko aplinkos stabilumas, nusistovėjusios faktinės šeimos situacijos nekaitaliojimas gali būti pripažinti svarbiais veiksniais, vertinant vaiko globos klausimus (žr., pvz., mutatis mutandis 2007 m. sprendimą dėl priimtumo byloje M. N. prieš Suomiją, peticijos Nr. 38913/03).

Atsižvelgdama į tai, kas aptarta, teisėjų kolegija konstatuoja, kad valstybė turi siekti sudaryti tinkamas sąlygas vaikui augti ir vystytis stabilioje ir saugioje šeimos aplinkoje, ne tik laiku teikdama konsultavimo ir kitas socialines paslaugas, bet užtikrindama ir teismo sprendimų vykdymą, nes laiko veiksnys tokio pobūdžio bylose yra ypač svarbus. Nagrinėjamu atveju dėl pirmiau aptartų priežasčių teisėjų kolegija neturi pagrindo naikinti skundžiamo apeliacinės instancijos teismo sprendimo, todėl pareiškėjų Nr. 1 kasacinis skundas yra atmestinas.

Dėl bylinėjimosi išlaidų priteisimo

Teisėjų kolegija pažymi, kad CPK 93 straipsnio 1–3 dalyse įtvirtinta bylinėjimosi išlaidų taisyklė „pralaimėjęs moka“, pagal kurią bylinėjimosi išlaidos priteisiamos iš bylą pralaimėjusios šalies ją laimėjusios šalies naudai. Netenkinus kasacinio skundo, bylinėjimosi išlaidos priteisiamos atsiliėpimą į kasacinį skundą pateikusiai šaliai. Kasacinėje byloje pateikti pareiškėjos Nr. 2 ir pareiškėjo Nr. 2 atsiliėpimai į kasacinį skundą, Nr. 2 prašymas priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Nr. 2 pateikė įrodymus, kad už advokato pagalbą parengiant atsiliėpimą į kasacinį skundą jis sumokėjo 600 Eur. Ši suma neviršija Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio, patvirtintų Lietuvos advokatų tarybos 2004 m. kovo 26 d. nutarimu ir teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. IR-85, 7 ir 8.14 punktuose nurodyto rekomenduojamo priteisti užmokesčio dydžio, todėl, netenkinus kasacinio skundo, iš kasatorių priteistina 600 Eur bylinėjimosi išlaidų lygiomis dalimis, t. y. po 300 Eur, pareiškėjo Nr. 2 naudai.

Kasacinis teismas patyrė 30,54 Eur išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 11 d. pažyma apie išlaidas, susijusias su procesinių dokumentų įteikimu). Netenkinus pareiškėjų kasacinio skundo, šios išlaidos į valstybės biudžetą priteistinos iš šių proceso dalyvių lygiomis dalimis, t. y. po 15,27 Eur (CPK 79 straipsnis, 88 straipsnio 1 dalies 3 punktas, 92 straipsnis, 96 straipsnio 1 dalis).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 1 punktu ir 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. kovo 12 d. sprendimą palikti nepakeistą.

Priteisti pareiškėjui Nr. 2 (a. k. duomenys neskelbtini) iš pareiškėjos Nr. 1 (a. k. duomenys neskelbtini) ir pareiškėjo Nr. 1 (a. k. duomenys neskelbtini) po 300 (tris šimtus) Eur bylinėjimosi išlaidoms kasaciniame teisme atlyginti.

Priteisti valstybei iš pareiškėjos Nr. 1 (a. k. duomenys neskelbtini) ir pareiškėjo Nr. 1 (a. k. duomenys neskelbtini) po 15,27 Eur (penkiolika Eur 27 ct) išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu, atlyginimo (ši suma mokėtina į Valstybinės mokesčių inspekcijos (j. a. k. 188659752) biudžeto pajamų surenkamąją sąskaitą, įmokos kodas – 5660).

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai Janina Januškienė

Andžej Maciejewski

Donatas Šernas